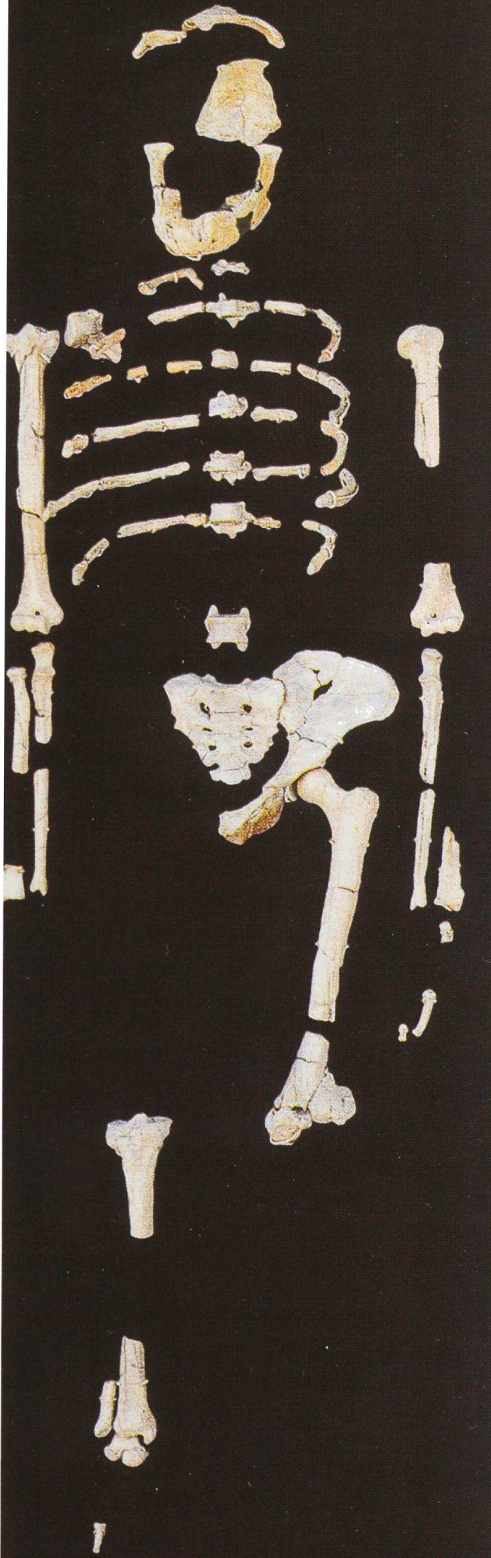

Je Etiopie kolébkou předků člověka?

Nejbohatší známá naleziště pozůstatků hominidů, předchůdců člověka, jsou ve východní Africe, v pásu táhnoucím se od jihu kontinentu přes Tanzanii a Keňu na sever do Etiopie. Právě z Etiopie pocházejí nejvýznamnější nálezy, sahající nejhluběji do minulosti. Nejproslulejším z nich je nepochybně kostra mladé „ženy“ zvané Lucy, kterou roku 1974 našla expedice vedená D. Johansonem v lokalitě Hadar na severovýchodě země.

Kostra Lucy
stará 3,18 miliónů let

Tyto nehostinné končiny s horkým podnebím obývají kočovné kmeny Afarů. Ještě v nedávné minulosti byli Afarové známí svou krutostí, neboť poraženým nepřátelům odníмали přirození jako válečnou trofej, dnes jsou však již integrovanou, nicméně stále svébytnou součástí multietnické Etiopie. Symbolem hrdosti každého afarského muže je velký nůž se širokou zalomenou čepelí, ženy, které chodí s obnaženou horní polovinou těla, se kráší barevnými korálky či stříbrnými ozdobami.

Kosterní pozůstatky Lucy (jež tvoří asi 40 % úplného skeletu) společně s celou řadou dalších drobných nálezů umožnily roku 1978 D. Johansonovi, T. D. Whiteovi a Y. Coppensovi popsat a vymezit nový, v té době nejstarší druh hominida patřícího do rodu *Australopithecus*, který nazvali *Australopithecus afarensis*. Stáří kostry antropologové určili s překvapující přesností na $3,18 \pm 0,01$ miliónů let. Dnes je Lucy vystavena na čestném místě v Národním etiopském muzeu v Addis Abebě a při běžné prohlídce ji může vidět každý návštěvník.

Za zmínku snad stojí historka, jež se váže k poněkud familiárnímu názvu archeologického nálezu. Účastníci expedice Hadar trávili večery po náročné práci v terénu odpočinkem při poslechu hudby z magnetofonu. Pod africkým hvězdným nebem se často ozývala i známá píseň skupiny Beatles *Lucy in the sky with diamonds*, která vědce inspirovala k poetickému pojmenování, nepochybně libozvučnějšímu než katalogové označení A. L. 288-1. Etiopané, patřičně hrdí na objev učiněný v jejich zemi, dali kostře vlastní amharské jméno *Dinkeneš* (Jsi úžasná), jenž je spíše výrazem radosti a překvapení, než přesvědčení, že by se nám tato vzdálená příbuzná líbila. Asi metr vysoká, silně zarostlá a shrbená bytost sice již chodila po dvou, ale zároveň ještě neodmítala delší pobyt na stromě.

Význam lokality Hadar, nazvané podle stejnojmenné říčky, dokládá její zařazení do seznamu míst kulturního dědictví lidstva, sestavovaného organizací UNESCO. Rájem paleoantropologů je však celá oblast rozkládající se podél středního toku řeky Avaš. Vrcholnému zájmu vědců

se navíc těší ještě jedna etiopská lokalita, také figurující v seznamu UNESCO. Leží při hranicích Etiopie s Keňou a Súdánem na dolním toku řeky Omo, nedaleko jejího ústí do jezera Turkana (*Rudolfova jezera*). Toto území, jehož součástí jsou i národní parky Mago a Omo, dnes obývá několik omotických a nilosaharských etnik (Bume, Geleb, Hamar, Mursi aj.) s osobitými kulturními zvyklostmi.

V okolí Rudolfova jezera se rovněž nacházejí známá keňská naleziště pozůstatků hominidů. Jedním z důvodů, proč právě východní Afrika vydává tak bohaté nálezy předchůdců člověka, byly příznivé klimatické poměry v minulosti. Zvláště příznivé místo přitom představovalo vulkanicky aktivní východoafrické zlomové údolí s četnými jezery a jezírky, které se v Etiopii široce rozevírá směrem k Rudému moři. Spad sopečného popela a proměnlivá rozloha vodních ploch nejenže spoluvytvářely vhodné podmínky pro život hominidů, ale umožnily i následné uchování jejich kosterních pozůstatků. Rozsáhlé vrstvy sedimentů, později narušené erozí, dnes vydávají cenná svědectví o dávno minulých formách života.

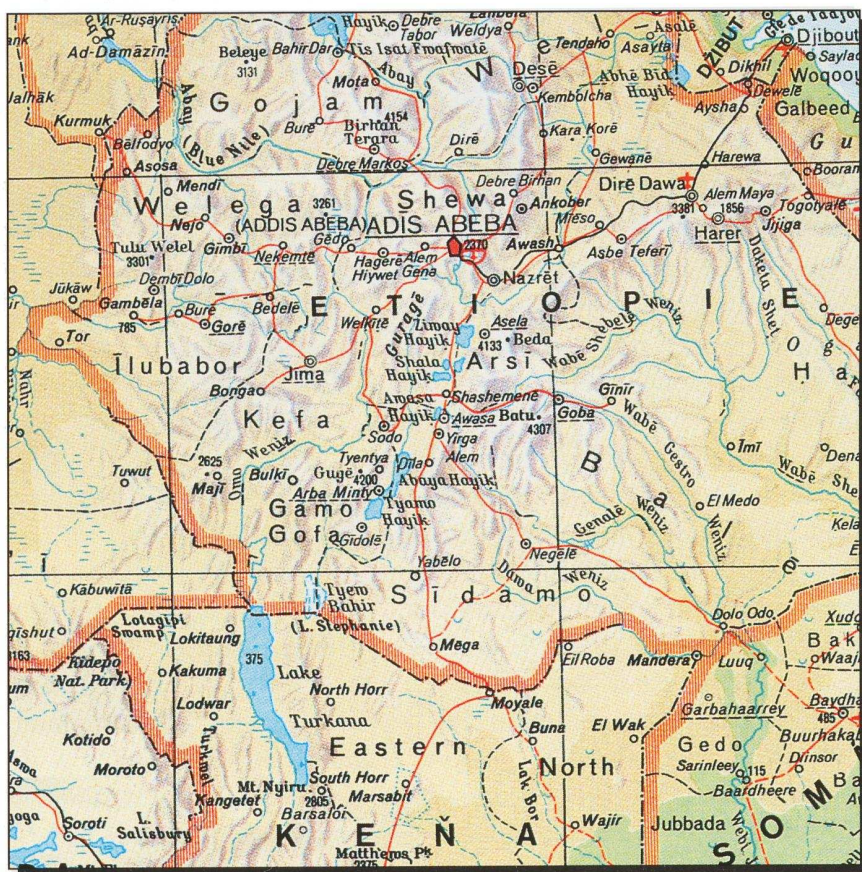
Kromě obou uvedených míst stojí za zmínku i třetí etiopská lokalita Melka Konturé, ležící na horním toku Avaše nedaleko od Addis Abeby. Francouzští archeologové zde odkryli pozůstatky staré až 1,7 miliónu let, velice přínosné jsou však i vykopávky, jejichž stáří se počítá na statisíce let a méně. Právě odtud jsme si do naší etiopské sbírky přinesli pěkně opracovaný acheulský pěstní klín mandlovitého tvaru, zhotovený našimi prapředky z tmavého obsidiánu, který se v těchto místech poměrně hojně vyskytuje.

V nedávné době musely být archeologické práce v Etiopii

z politických důvodů přerušeny. Jakmile to však bezpečnostní situace umožnila, paleoantropologové se na své lokality vrátili a nové objevy na sebe nenechaly dlouho čekat. V Hadaru se mimo jiné podařilo nalézt celou lebku hominida *Australopithecus afarensis*, a podstatně tak upřesnit naši představu o jeho obličejí. Nejstarší nálezy jsou 3,9 miliónu let staré, nejmladší přibližně 3 milióny, což znamená, že uvedený druh obýval tyto končiny po celý milión let. Ještě závažnější je nález Tima D. Whitea z kalifornské univerzity v Berkeley, Gena Suwy z Tokijské univerzity a Berhane Asfawa z Paleoantropologické laboratoře v Addis Abebě. V lokalitě Aramis našli zbytky lebky, zubů a dalších částí těla nového druhu hominida, kterého nejprve nazvali *Australopithecus ramidus*. Místo nálezu, jež dostalo jméno podle říčky Aramis, se nachází západně od řeky Avaš, ve vzdálenosti necelých 60 km od oblasti Hadar. Jelikož

stáří pozůstatků je datováno údajem $4,39 \pm 0,03$ miliónů let, jedná se zatím o vůbec nejstaršího nalezeného hominida.

V roce 1995 byl původně ohlášený objev nového druhu australopitéka nálezci přehodnoceni a titíž autoři dnes zastávají názor, že se jedná nejen o nový druh, ale dokonce o nový rod, který pojmenovali *Ardipithecus*. *Ardi* v afarském jazyce označuje zem či podlahu, druhové označení *ramidus* pochází z afarského slova *ramid*, znamenajícího kořen či původ. Antropologové soudí, že by mohlo jít o předchůdce celé větve hominidů vedoucí až ke druhu *Homo sapiens*, tedy o skutečný kořen lidského rodu. Podle některých indicií by to však zároveň mohl být i předchůdce vedlejší větve, která se současnosti nedožila a k níž patří *Australopithecus africanus*, *Paranthropus* (*Australopithecus*) *aethiopicus*, *Paranthropus robustus* a *Paranthropus boisei*. Jejich nálezy jsou známy z několika různých afrických

Mapa převzata z produkce firmy GeoMedia Praha. Měřítko 1 : 13 500 000

Pohled z okraje zlomového údolí. V dále, na jeho dně, leží proslulé lokality Hadar, Aramis a Gona

Vpravo – mladé děvče z kmene Hamar

obecně přijaté odpovědi. Ostatně ani charakter nedávného soužití evropského *Homo sapiens neanderthalensis* s našimi předky druhu *Homo sapiens sapiens* není zcela jasný. U nového druhu *Ardipithecus ramidus* byla nalezena značná morfologická podobnost s rodem šimpanzů (rod *Pan*), o nichž se na základě molekulárněbiologických srovnání soudí, že se oddělili od lidských předků asi před pěti až šesti milióny let, zatímco gorily (rod *Gorilla*) tak učinily zhruba o 4 milióny let dříve. Proto je docela pravděpodobné, že nově nalezený *Ardipithecus ramidus* by mohl být prvním druhem, kterým jsme se definitivně vyčlenili z příbuzenstva opičích současníků. Společný prapředek hominidů a šimpanzů však zatím nalezen nebyl.

Význam území současné Etiopie pro poznání vývoje člověka nedávno znovu zdůraznily nálezy vůbec nejstarších kamenných nástrojů, které svým stářím překonaly věk nástrojů pocházejících z tanzanské rokle Olduvai (1,8 mil. let) i z okolí jezera Turkana (2,3 mil. let). Byly nalezeny u říčky Gona, občasného přítoku Avaše, v oblasti nepřilíš vzdálené od lokalit Hadar a Aramis. I když byly zhotoveny před 2,5 až 2,6 milióny lety, technika jejich opracování je značně vospělá a snese srovnání s mnohem mladšími olduvajskými nálezy.

Jak je vidět, nejstarší stopy lidského rodu nás znovu a znovu zavádějí do dnešní Etiopie. Pocházejí naši předkové právě odtud?

Text a foto Josef Jelen

lokalit. (Někteří autoři rod *Paranthropus* nevydělují jako samostatný a jeho druhy považují za robustní druhy rodu *Australopithecus*.)

Mnoho otázek ovšem zůstává nezodpovězených. Není například jisté, kolik druhů raných hominidů žilo paralelně v téže době nebo kam zařadit nedávný nález druhu *Australopithecus anamensis* z Keni od jezera Turkana, starý čtyři milióny let. Lze zpochybnit i obvykle uznávanou přímou linii od *Homo habilis* přes *Homo erectus* k *Homo sapiens*, a také se zatím neví, kam patří nálezy druhu *Homo*

ergaster a *Homo heidelbergensis*. Vzhledem k tomu, že nálezy rodu *Homo* (staré téměř dva milióny let, ale často i mnohem méně) pocházejí také z Číny, Jávy, Gruzie, Levanty a Pákistánu, může se zdát, jako by hominidé odcházeli z Afriky v několika vlnách. V Africe by pak tedy skutečně ležela ona často zmiňovaná „kolébka“ člověka.

Jak se formovaly místní varianty neafričských hominidů v různých etapách vývoje – tj. zda si noví příchozí vyměňovali geny se „starousedlíky“, či zda se případně pralidé do Afriky vraceli zpět – zůstává zatím bez

